

(Oostelijke) resedawitjes in Nederland

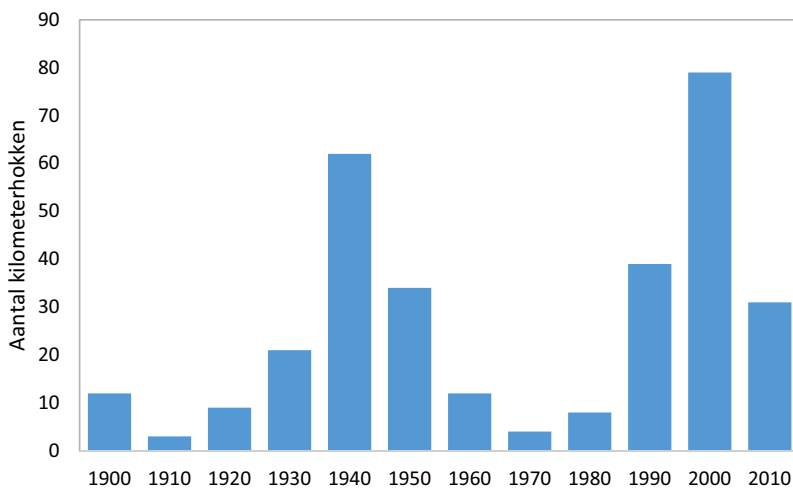
In de zomer van 2018 doken resedawitjes op in Nederland. Maar welke soort was het nu, het 'gewone' of het oostelijk resedawitje?

Tekst: Vroeger was het makkelijk: er was maar één soort, het resedawitje (*Pontia daplidice*). Vanaf 1982 is echter bekend dat er twee soorten zijn (Geiger & Scholl, 1982): het resedawitje (*P. daplidice*) en het oostelijk resedawitje (*P. edusa*). Beide soorten zijn in het veld, van foto en/of door genitaliënonderzoek niet van elkaar te onderscheiden; alleen DNA- en enzymonderzoek kan uitsluitsel geven.

Cornelis Fokker
Paul Vossen
Peter de Knijff
Martin Wiemers
Chris van Swaay

Resedawitjes komen voor vanaf de Canarische eilanden in het westen tot ver in Azië in het oosten. Het resedawitje komt voor in Noord-Afrika, het Iberisch schiereiland, van Zuidoost-Frankrijk tot aan Genua, Israël, Libanon, Cyprus en Zuidoost-Turkije, Ethiopië en Eritrea, terwijl het oostelijk resedawitje voorkomt vanuit Italië en Zuidoost- en Centraal-Europa tot Turkije en dan verder oostwaarts tot in Japan en noordwaarts tot Zuid-Zweden. Beide soorten hybridiseren in een smalle zone in Noordwest-Italië en in het Midden-Oosten.

In de zomer van 2018 doken van juli tot in september op diverse locaties in Nederland resedawitjes (*Pontia spec.*) op. Onder andere op de Planken Wambuis (GD), in de Millingerwaard (GD) en in het Zalkerbos (OV) waren zelfs meerdere exemplaren langer dan één dag aanwezig. Een DNA-analyse van twee verzamelde exemplaren wees uit dat het beide keren om oostelijk resedawitjes ging. In dit artikel wordt deze influx (instroom) verder behandeld.

Figuur 1. Aantal kilometerhokken met 'resedawitjes' per periode van tien jaar (behalve de laatste periode, die maar acht jaar beslaat).

Figuur 2. Verspreiding van de 'resedawitjes' tot en met 2017. De kleur van de stip geeft een indicatie van het aantal kilometerhokken met een waarneming.

Historische waarnemingen in Nederland

In Nederland zijn resedawitjes bijzondere soorten die altijd al vlindersaars hebben aangetrokken. De oudste waarneming is van 15 augustus 1700 en werd gedaan in Rotterdam. Later werden daar ook rupsen gevonden en in september weer een vlinder, wellicht een lokale nakomeling (bron: NDFF).

Om het voorkomen van beide soorten in Nederland weer te geven is het aantal kilometerhokken per periode van tien jaar geteld. Hiermee zijn veel 'herhaalwaarnemingen' voorkomen (figuur 1). We kunnen drie golfjes zien: eind 19e en begin 20e eeuw, tussen 1930 en 1960, en weer vanaf 1990. Al bijna dertig jaar geleden liet Van Swaay (1990) zien dat het 'resedawitje' vooral gezien werd in periodes met warme zomers.

Eigenlijk zijn de resedawitjes door heel Nederland aan te treffen geweest. Bovendien is er eind jaren veertig bij Egmond vermoedelijk voortplanting geweest. Er zijn toen enkele jaren achtereen vlinders in hetzelfde gebied gezien (Bos *et al.*, 2006). Figuur 2 geeft een kaartje op atlasblokniveau voor de waarnemingen t/m 2017.

Weersomstandigheden

De weersomstandigheden in de zomer van 2018 waren uitzonderlijk warm, zonnig en droog (KNMI, 2019a). Noordenwinden hadden gedurende juni en juli de overhand, maar eind juni overheerste een noord-oostelijke stroming. Ook in de laatste tien dagen van juli draaide de wind in oostelijke richting met een hittegolf tot gevolg. De windrichting was begin augustus wederom noordelijk, maar draaide via het oosten naar het zuidwesten in de loop van de maand. In september hield deze westelijke stroming aan (KNMI, 2019b).

Influx 2018 (bron: NDFF)

Het eerste resedawitje dat in 2018 opdook in Nederland, werd op 1 juli gefotografeerd in Hoogeveen (DR). Tot het eind van de maand doken op nog meer locaties vlinders op, namelijk nabij Brakel (GD), Deventer (OV) en Purmerend (NH). Op Terschelling (FR) werd op 22 juli zelfs een tweetal gefotografeerd. Het exemplaar dat op 29 en 30 juli bij Den Oever werd waargenomen, was het eerste dat met zekerheid langer dan één dag aanwezig was (figuur 3). Op 29 juli werd een resedawitje waargenomen op een zogenaamde vogelakker in Planken Wambuis, op de Veluwe. Op dit door Natuurmonumenten ingezaaide perceel bleken in de daaropvolgende dagen minstens vijf exemplaren aanwezig te zijn (1 augustus). Op 19 september werd voor het laatst een exemplaar waargenomen in Planken Wambuis. Tevens werd hier ei-afzetting vastgesteld. Op 7 augustus werden minimaal vijf resedawitjes ontdekt in een ontwikkelingsgebied van rivierduinen langs de IJssel, nabij Zalk (OV). Op 21 augustus werd daar voor het laatst een exemplaar waargenomen. Deze exemplaren foerageerden voornamelijk op sikkelklaver. Ook in de

Millingerwaard (GD) waren meerdere exemplaren langere tijd aanwezig nabij rivierduinen. Van 3 september t/m 26 september werden minimaal twee exemplaren gezien. Tevens werd hier ei-afzetting vastgesteld op onder andere moeraskers.

Naast deze hotspots werden ook elders nog enkele exemplaren ter plaatse of langsvliegend waargenomen. Uiteindelijk werden in negen provincies tientallen resedawitjes waargenomen; alleen in Limburg, Flevoland en Groningen werden geen exemplaren vastgesteld.

Kijken we naar de verdeling over de zomer, dan lijken er wat meer gezien te zijn begin juli en eind juli/eerste helft augustus. De aantallen zijn echter laag, zodat het lastig is hier een conclusie uit te trekken. Wellicht zijn er ook, met name in augustus en september, lokale nakomelingen geweest.

Figuur 3 geeft een kaartje met de waarnemingen uit 2018.

Verzamelde individuen

Omdat op basis van de uiterlijke kenmerken het resedawitje en oostelijk resedawitje niet zijn te onderscheiden, zijn twee exemplaren gevangen:

- Op 11 augustus 2018 in het Zalkerbos (OV) door Cornelis Fokker, Sander Elzerman en Laurens van der Wind. Dit exemplaar werd gezien samen met een ander resedawitje en foerageerde op met name sikkelklaver en duizendblad (*Achillea millefolium*).
- Op 9 september 2018 op de dijk bij Kekerdom (GD) door Paul Vossen.

Het eerste exemplaar is geanalyseerd door Martin Wiemers van het Helmholtz Zentrum für Umweltforschung UFZ in Halle (DE) (GenBank accession number: MK541994), het tweede exemplaar door Peter de Knijff van het LUMC in Leiden (zie ook <https://forum.waarneming.nl/smf/index.php?topic=445694.0>). Beide bleken oostelijke resedawitjes.

Nieuwe soort

Daarmee is nu voor het eerst het oostelijk resedawitje met zekerheid in Nederland aangetoond. We vermoeden dat de andere vlinders van de laatste dertig jaar ook oostelijke resedawitjes geweest zullen zijn. De windrichting deze zomer was vooral uit het oosten, en ook in het westen van Duitsland zijn de laatste jaren oostelijke resedawitjes gevonden (Hensle & Seizmair, 2017). Maar hoe zat het met de vlinders die zich in de jaren veertig in de duinen hebben voortgeplant? Want misschien waren dat wel resedawitjes uit Frankrijk? Omdat het tegenwoordig mogelijk is om zelfs oude gedroogde vlinders te analyseren, willen we dat gaan proberen. Helaas is Naturalis in verbouwing, dus voor het resultaat moet u even wachten tot na de zomer. Maar we wilden u dit goede nieuws niet onthouden: het oostelijk resedawitje vloog afgelopen jaar in Nederland!

Figuur 3. Verspreiding van het oostelijk resedawitje in 2018. De kleur van de stip geeft een indicatie van het aantal kilometerhokken met een waarneming.

Oostelijk resedawitje, gefotografeerd in de Millingerwaard.

Literatuur

- Bos, F., M. Bosveld, D. Groenendijk, C. van Swaay., I. Wynhoff en De Vlinderstichting (2006). De dagvlinders van Nederland, verspreiding en bescherming (Lepidoptera: Hesperioidea, Papilionoidea). Nederlandse Fauna deel 7, Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij en European Invertebrate Survey – Nederland, Leiden
- Geiger, H., & Scholl, A. (1982). *Pontia daplidice* (Lepidoptera, Pieridae) in Südeuropa - eine Gruppe von zwei Arten. Mitteilungen der Schweizerischen Entomologischen Gesellschaft. Bulletin de la Societe entomologique Suisse.
- Geiger, H., Descimon, H., & Scholl, A. (1988). Evidence for speciation within nominal *Pontia daplidice* (Linnaeus, 1758) in southern Europe (Lepidoptera: Pieridae). *Nota Lepidopterologica*, 11(1), 7-20.
- Hensle, J.; Seizmair, M. (2017): Papilionidae, Pieridae, Nymphalidae, Lycaenidae und Hesperidae 2016. *Atalanta* 48 (1/4), 7-78.
- KNMI (2019a). Maandoverzicht van het weer in Nederland (MOW). Geraadpleegd op 31-01-2019 via <https://www.knmi.nl/nederland-nu/klimatologie/gegevens/mow>.
- KNMI (2019b). Windrozen van de Nederlandse hoofdstations. Geraadpleegd op 31-01-2019 via <https://www.knmi.nl/nederland-nu/klimatologie/grafieken/maand/windrozen>.
- John, E., Wiemers, M., Makris, C., & Russell, P. (2013). The *Pontia daplidice* (Linnaeus, 1758) *Pontia edusa* (Fabricius, 1777) complex (Lepidoptera: Pieridae): confirmation of

the presence of *Pontia daplidice* in Cyprus, and of *Cleome iberica* DC. as a new host-plant for this species in the Levant. *Entomologist's Gazette*, 64, 69-78.

Porter, A. H., Wenger, R., Geiger, H., Scholl, A., & Shapiro, A.M. (1997). The *Pontia daplidice* – *edusa* hybrid zone in Northwestern Italy. *Evolution*, 51(5), 1561-1573.

Swaay, C.A.M. van (1990): Klimaatverandering: wat is de invloed op onze dagvlinders? *Vlinders* 5 (4), 98-101.

Met korting naar de tuinen van Appelttern

DE TUINEN VAN APPELTERN

Inspiratie opdoen voor je tuin tijdens een heerlijke ontspannen dagje uit?

De Vlinderstichting biedt haar donateurs €3,50 korting op een dagje toegang tot het grootste tuinspiratiepark van Europa!

De Tuinen van Appelttern telt 22 hectare en heeft ruim tweehonderd inspiratietuinen, die aangelegd zijn volgens de laatste trends en ontwikkelingen op tuingebied. U doet er kennis op over tuineren, tuinsanleg en tuintrends, maar kunt hier ook genieten van een gezellig dagje uit met een ontdekkingsland, een plantenmarkt, gezellige restaurants en een interactieve beleving op maat: de flusterbuur.

Ook voor kinderen genoeg te doen, want voor hen er een speciaal boekje gemaakt met een speurtocht naar vele diertjes in de natuur. Uiteraard komen vlinders hier volop in voor!

ACTIEPERIODE Geldig op de op dit moment geldende reguliere prijs van €12,50 of €15,00. Deze ben je geldig t/m 31 november 2019. Maximaal 4 personen. Het geldje van de vlinderstichting wordt niet meegeteld bij het inchecken bij de receptie.

SPECIALE TOEGANGSPRIJS € 3,50

DE TUINEN VAN APPELTERN • WALSTRAAT 2A • 6629 AD • APPELTERN • (0487) 54 17 32 • INFO@APPELTERN.NL